

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

ЧЕНЬ ХАЙЮНЬ

«Творча діяльність О. Черепніна в контексті

світового музичного мистецтва ХХ ст.»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,

галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Дисертація Чень Хайюнь присвячена вивченню та обґрунтуванню значущості творчої постаті Олександра Черепніна в світовому музичному просторі ХХ – початку ХХІ ст. Важливість даної розробки неможливо спростувати, адже діяльність цього видатного композитора, піаніста, музичного теоретика та культурного діяча, безперечно, складає одну з найяскравіших сторінок музичної культури минулого століття. Життя та творчість О.Черепніна, якого з впевненістю можна назвати «людиною світу», постійно перебуває у фокусі дослідницького інтересу в багатьох країнах. В зв'язку з цим у світовій науці склався дослідницький напрямок – *черепнінознавство*, представлений публікаціями таких вчених, як Віллі Райх (*Willi Reich*), Енріке Альберто Аріас (*Enrique Alberto Arias*), Ніколас Слонімські (*Nicolas Slonimsky*), Гай Вюльнер (*Guy S. Wuellner*), Філіп Реймі (*Philipp Ramey*), Бенджамін Фолькман (*Benjamin Folkman*) та ін. Між тим, в різних дослідженнях, присвячених творчості музиканта, існують певні розходження, деякі неточності, не співпадіння історичних фактів, що потребує як уточнень, так і узагальнення всієї багатогранної унікальної діяльності О.Черепніна в контексті його епохи.

Автор дисертації переконливо наголошує, що видатний музикант «поєднав у собі одразу багато різних країн і культур» (с. 23 дис.). Тому цілком очевидним є особистий інтерес дослідника до постаті О. Черепніна, оскільки особливу увагу у творчій діяльності митця мали «тісні взаємозв'язки з музичною культурою Китаю» (с. 24 дис.). Таким чином, безсумнівною є

актуальність обраної теми дослідження, котра, за визначенням автора, обумовлена «масштабом мистецької постаті Олександра Черепніна; художньою значущістю його творчої діяльності; важливістю музикознавчого осягнення її визначної ролі у світовому (зокрема китайському) музичному мистецтві ХХ ст.; недослідженістю зазначеної проблематики в українській музикології» (с. 25 дис.).

Обґрунтованість та достовірність наукових положень дисертації зумовлені чітким формулюванням мети наукового дослідження, що полягає в концептуалізації творчої діяльності Олександра Черепніна та визначенні її ролі у світовому музичному мистецтві ХХ ст. В представленій до розгляду науковій праці послідовно розв'язується низка важливих наукових завдань, що підтверджує вагому наукову новизну дослідження:

- обґрунтувати значення творчої особистості О. Черепніна в світовому музичному мистецтві ХХ ст.;

- висвітлити характер репрезентації творчої постаті та мистецької діяльності О. Черепніна у дзеркалі світової музичної думки ХХ – початку ХХІ ст.;

- визначити основні напрями творчої діяльності О. Черепніна;

- висвітлити специфіку музично-теоретичної концепції та музичної мови О. Черепніна;

- здійснити періодизацію творчої діяльності О. Черепніна та надати загальну характеристику її основних етапів;

- надати загальну характеристику композиторської спадщини О. Черепніна та створити її жанрову типологію;

- висвітлити концертно-виконавську діяльність О. Черепніна;

- охарактеризувати музично-педагогічну діяльність О. Черепніна та визначити її основні етапи;

- охарактеризувати творчу діяльність О. Черепніна у Китаї та обґрунтувати її історичну роль у розвитку китайського музичного мистецтва ХХ ст.;

– визначити характер утілення образів китайської літератури та фольклору в Концерті (Фантазія) для фортепіано з оркестром № 4 Олександра Черепніна;

– розкрити особливості композиторської інтерпретації китайської поезії у вокальному циклі О. Черепніна «Сім пісень на вірші китайських поетів» ор. 71 (с.26 дис.).

Матеріалом дослідження обрано увесь композиторський доробок О. Черепніна (насамперед Концерт (Фантазія) для фортепіано з оркестром № 4 ор. 78 та вокальний цикл «Сім пісень на вірші китайських поетів» для сопрано або тенору та фортепіано ор. 71), музично-теоретичний та літературно-публіцистичний спадок митця, а також документальні матеріали, нотні видання, поетичні тексти і довідково-інформаційні джерела.

Дослідження має логічну структуру, яка визначає її концептуальну направленість та дозволяє виокремлювати магістральні напрями, – Вступ, три Розділи, Висновки, Список використаних джерел, що налічує 375 позицій (з них 264 – іноземними мовами, у тому числі 185 англійською, 10 німецькою, 4 французькою та 65 китайською), три Додатки. Розділи логічно пов'язані між собою, а виклад матеріалу є докладним. В фокусі уваги дослідника послідовно перебувають різні вектори життєтворчості видатного музиканта: історичні та теоретичні засади творчості О. Черепніна (Розділ 1); його основні напрямки діяльності, що характеризують його як музиканта-універсала (Розділ 2); роль у розвитку китайського музичного мистецтва ХХ століття (Розділ 3).

Однією з важливих позитивних рис дисертаційного дослідження Чень Хайюнь є теоретико-методологічна база. Цей факт цілеспрямовано доводиться в Першому розділі на основі огляду літератури. Автор розглядає наукові джерела за допомогою запропонованої типології музикознавчих праць з *черепнінознавства*, а саме: «1) біографії та мемуари; 2) музично-теоретичні розвідки аналітичного характеру; 3) інформаційно-довідкові матеріали; 4) інтерв'ю композитора та публікації в сучасній йому періодичній пресі. Втім, у суто науковому сенсі найбільш репрезентованими і вагомими є насамперед дві

провідні категорії: 1) біографічні праці; 2) теоретико-аналітичні дослідження» (с. 37). Таким чином, в роботі проведено масштабну дослідницьку оцінку багатьох наукових праць європейських, американських, азійських (зокрема китайських) музикознавців (підрозділ 1.1.).

Відзначимо, що особливу цінність джерельної бази дослідження складають музично-теоретичні й публіцистичні праці самого О.Черепніна, його бесіди та інтерв'ю, що дає можливість якнайкраще осягнути музичний світогляд, думки та основи інноваційної системи музичної мови творів видатного музиканта. Автор дисертації ретельно аналізує принципи ладогармонічного та контрапунктичного мислення О.Черепніна, його дев'ятиступеневий звукоряд як основу єдиної ладової моделі, хроматичні тетрахорди і восьмиступеневий лад, різні пентатонічні звукоряди, а також теорію інтерпункту як методологію фактурного розгортання та побудови його творів (підрозділ 1.2.).

Важливою складовою вивчення життєдіяльності митця є також періодизація його творчості (підрозділ 1.3.). Аналізуючи існуючі версії періодизацій, створені біографами музиканта, автор пропонує застосувати *географічний принцип*, на основі цього в роботі зазначено 6 основних періодів творчої діяльності О. Черепніна: «1) ранній (петербурзький) (1899-1918); 2) грузинський (1918-1921); 3) перший французький (1921-1934); 4) китайський (1934-1937); 5) другий французький (1937-1948); 6) американський (1948-1977)» (с. 59 дис.). На основі даної періодизації дослідник робить висновок, що О.Черепнін «активно сприяв взаємозбагаченню та синтезу культур Сходу та Заходу» (с. 72 дис.).

Другий розділ дисертації присвячений різним напрямкам творчої діяльності О.Черепніна. Важливим питанням постає аналіз загальної характеристики композиторської спадщини музиканта (підрозділ 2.1.), оскільки його вагомий композиторський доробок (понад 200 творів) «охоплює практично всі основні жанри академічної музики – оперу, балет, симфонію, сонату, сонатину, інструментальний концерт, струнний квартет, сюїту,

дивертисмент, рапсодію, інструментальну мініатюру (зокрема, багателі, ноктюрн, прелюдії, етюд, скерцо, романс), вокальний цикл, кантату, месу, тощо» (с. 73 дис.).

Дисертант підкреслює, що основоположне місце у творчості митця посідають фортепіанні твори, які музикант, будучи видатним піаністом-віртуозом, писав насамперед для свого власного концертного виконання. В роботі аналізується величезний корпус фортепіанних творів різних жанрів – сонати, токати, прелюдії, етюд, фортепіанні цикли, програмні п'єси, ансамблі в 4 руки та 2 фортепіано та ін. Всі ці талановиті твори мають право бути сьогодні залучені до репертуару сучасних піаністів світу, тож, автор роботи виконує почесну місію пропагування доробку О.Черепніна та його більшого залучення до педагогічної та концертної практики сьогодення.

Вагома частина розділу присвячена педагогічній діяльності митця (підрозділ 2.3.). Як зазначає дослідник, вона була в більшості присвячена двом країнам – Китаю і США, хоча музично-педагогічна діяльність музиканта відбувалася протягом його життя також і в багатьох навчальних закладах країн Європи – Франції, Австрії, Великої Британії та ін.

У Третьому розділі роботи автор розглядає творчість О.Черепніна у діалозі з китайською культурою. Такий вибір вектору багатогранної діяльності музиканта є цілком зрозумілим, адже дослідник намагається встановити вагомість внеску митця у становлення китайського музичного мистецтва ХХ століття. Історичне значення даної діяльності, захоплення О.Черепніна китайською культурою, його спілкування з музичною спільнотою Шанхаю, Пекіну та Тяньцзіну (підрозділ 3.1.) свідчать про те, що відбувався подвійний вплив: О.Черепнін «ділився» з китайськими учнями і колегами своїм світовим музичним досвідом, але, в свою чергу, китайський музичний простір, стародавня культура і філософія впливали на його творчість і світогляд. Даний вплив отримав безпосереднє втілення у музичних творах О.Черепніна, що розглядаються у роботі, – Концерті (Фантазій) №4 для фортепіано з оркестром (підрозділ 3.2.) та вокальному циклі «Сім пісень на вірші китайських поетів»

ор.71 (підрозділ 3.3.). На основі аналізу даних творів автор доводить, що О.Черепнін активно втілював звукообрази китайських інструментів у своїй композиторській творчості, демонструючи тісну взаємодію культур Сходу і Заходу.

Роботу завершують логічно побудовані Висновки, які в повній мірі розкривають зміст поставлених завдань. Вагому цінність дослідження складають Додатки з фотографіями (Додаток Б) та нотними прикладами (Додаток В), які дають можливість більш переконливо уявити масштаб діяльності та внесок О.Черепніна у розвиток музичного мистецтва ХХ століття.

На завершення, можемо констатувати, що отримані автором наукові результати є цінним внеском в сучасне музикознавство, а розроблена наукова концепція має подальшу перспективу вивчення. Знайомство з дисертацією Чень Хайюнь викликає бажання гаряче вітати появу ґрунтовної наукової роботи, яка є надзвичайно цікавим і глибоким дослідженням. Висловлюючи подяку за залучення мене до ролі офіційного опонента даної роботи, зауважу, що я з особливим інтересом і задоволенням вивчала цю наукову працю.

Тим часом обов'язок опонента примушує задати запитання автору роботи й поділитися своїми міркуваннями:

1. У дисертації відзначено паралелі між мистецькими пошуками О. Черепніна та О. Мессіана, пов'язані зі зверненням до симетричних ладів. Втім, відомим є також значний інтерес О. Мессіана до використання у своїй творчості імітації співу птахів. Скажіть, будь ласка, а чи спостерігалися, можливо, подібні ідеї у творчості Олександра Черепніна?

2. У дисертації переконливо доведено вплив Олександра Черепніна на розвиток китайського музичного мистецтва ХХ ст. Назвіть, будь ласка, конкретні приклади фортепіанних творів китайських композиторів, у яких втілено композиторські традиції митця, зокрема, його фактурні прийоми.

Наведені запитання та зауваження жодним чином не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження Чень Хайюнь, оскільки воно

містить ряд цінних спостережень, побудованих в цілісну наукову концепцію. Ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, їх новизна свідчать про високий професійний рівень автора. Анотація стисло і сконцентровано передає основні положення праці. Наукові результати дослідження Чень Хайюнь, висвітлені у 10 наукових публікаціях (з яких 4 – статті в українських фахових виданнях категорії Б), відповідають вимогам МОН України і кількісно, і за змістом. Матеріали та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені шляхом доповіді на 8 наукових конференціях (6-ти міжнародних і 2-х всеукраїнських). В роботі не виявлені порушення академічної доброчесності.

Підсумовуючи все вищенаведене, можемо констатувати, що наукова праця «Творча діяльність О. Черепніна в контексті світового музичного мистецтва ХХ ст.» в повній мірі відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, а її автор Чень Хайюнь заслуговує отримання пошукуваного наукового ступеня.

Офіційний опонент –

кандидат мистецтвознавства, професор,

проректор з наукової роботи,

професор кафедри спеціального фортепіано

Харківського національного університету

мистецтв імені І. П. Котляревського

Чернявська М. С.